

TANAH VE TALMUT'TA KÖLELİK Slavery in Tanakh and Talmut

Hamza ÜZÜM

Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
hamza.uzum@kafkas.edu.tr

Özet

Bu çalışmada, Yahudi kutsal metinleri Tanah ve Talmut bağlamında kadim dünyanın ekonomisinde vazgeçilmez bir müessese olan kölelik ele alınmıştır. Tanah ve Talmut'ta kölelikle ilgili pasajlar ele alındığında Yahudi kökenli kölelerle, Yahudi kökenli olmayanlara farklı hükümler uygulandığı görülmüştür. Köleler İbrani soyundan olanlar ile olmayanlar diye ikiye ayrılır. İbrani köleler borçlarını ödeyemedikleri veya sefaletle düştükleri için kendilerini satanlardır. Bunlar bedellerini ödeyerek veya altı hizmet yılının sonunda; ayrıca Yubile (elli senede bir genel af)'de özgürlüğüne kavuşabilirler. İbrani olmayanların köleliği ömür boyudur. Efendiler köleyi te'dip edebilir, fakat öldüremezler. Döverken sakatlanan köle hür olur. Yabancı köleler, savaş esirleri, borçlarını ödeyemeyenler, çaldığını ödeyemeyen hürsüz ve kölelerin çocuklarından oluşur. Tanah, Yahudilere yabancı milletlerle yapılan savaşlardan elde edilen esirler ve satın alma vasıtasıyla köle elde edilmesini ve çocuklarına miras bırakılmasını emretmiştir. Yabancıya köle satmak yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'in aksine Tevrat'ta köle azadıyla ilgili bir hüküm yoktur. Fakat İbrani ve yahudi olmayan kölelerin hukuki, cezaî, azadlık ve insani statüleri ile ilgili hükümler İbrani kölelerin lehine olmasına rağmen; o devirlerde Grek ve Roma dünyasındaki kölelerin durumlarından çok iyidir.

Anahtar Kelimeler: Köle, Cariye, İbrani, Tanah, Talmut, Azat Etme.

Abstract

In this essay we deal with the institution of slavery in the context of Jewish scriptures Tanakh and Talmud. Slavery was an indispensable institution in the ancient World. Tanakh and Talmud include different regulations for non-Jewish and Jewish slaves. Slaves are divided into two separate categories as Hebrew and non-Hebrew origin. Hebrew slaves are the ones who sold themselves for their debts or out of poverty. They can be freed by paying their debts back or after serving for six years. In addition, they are freed in the Jubilee year (year of general amnesty in every fifty year). Non-Hebrew slaves remain slaves until their deaths. Owner can punish their slaves but they cannot put them to death. If a slave is disabled as a result of beating, he or she becomes free. As opposed to Quran, Tanakh does not include any judgment regarding freeing a slave. However, non-Hebrew and Jewish slaves, legal, criminal, manumission and provisions relating to human status, although in favor of the Hebrew slaves, he is very good situation of slaves in the world of Greek and Roman eras.

Keyword: Slave, Concubine, Hebrew, Tanakh, Talmut, Manumission.

GİRİŞ

Bu makalede belki de dünyanın en eski müesseselerinden biri olan köleliliğin Tanah ve Talmut'taki yeri ele alınmıştır. Yahudilikte kölelik müessesesini ele almamızın bir başka sebebi dünya kölelik tarihinin en eski dönemlerine ışık tutmaktır. Bu amaçla Tanah ve Talmut'a göre kölelik müessesesinin durumunu ele almayı uygun gördük.

Köle, bütünüyle başka bir insanın malı olan, herhangi bir eşya gibi alınıp satılabilen kişidir. Kölelik, eskiçağlardan 19. yüzyıla kadar süren uzun bir tarih boyunca çeşitli biçimlerde var olmuştur. Köleler, taşınır herhangi bir mal gibi görüldükleri ve onlara hiçbir hak ve özgürlük tanınmadığı için, kendilerinden istenen her türlü işi yapmakla yükümlüdürler. Efendilerinin kötü davranışları, ağır yaşam ve çalışma şartları, insan sayılmayan binlerce kölenin ölümüne yol açmıştır. Bir köle için kölelikten kurtulmanın tek yolu efendisine özgürlüğünün geri verilmesi, yani azat edilmesidir.

Köleliğin tarihine kısaca değinecek olursak; Köleliğin tarihi çok eskilere uzanmaktadır. Eski Mısır'da ve Yakındoğu'da kölelerin çok kalabalık bir yekûn teşkil ettiği bilinmektedir. Bu dönemde savaş esiri kölelerin yanı sıra komşu kabile ve kavimlerden kaçırılan insanlar, babaları ve diğer yakınları tarafından köle olarak satılan çocuklarla borçlarına yahut işlemiş oldukları suçlara karşılık köle statüsüne geçirilen kişiler de büyük bir sayıya ulaşmaktadır.

İnsanlar tarih boyunca, içinde yaşadıkları topluma ve döneme göre çeşitli yollardan köleleştirildiler. Bu yollar; savaşta tutsak edilmek, bir suç nedeniyle cezalandırılmak, borcunu ödeyememek ya da köle ana babadan dünyaya gelmektir. İnsanların ancak kendi yaşamlarını sürdürebilecek kadar üretebildikleri eskiçağlarda kölelik yoktu. Zamanla üretimde kullandıkları araçlar geliştikçe tüketebildiklerinden daha fazla üretmeye başladılar. Bundan sonra, savaş tutsaklarını öldürmek yerine kendileri için çalıştırmaya başladılar ve onların ürettikleri fazla ürüne el koydular. Böylece köleler ve kölelik doğdu.

Günümüz insanının kölelik müessesine dair düşünceleri çok olumsuzdur. Ancak eski çağlarda insanlar savaş vb. nedenlerle esir düştüğünde ya öldürülür ya da köle yapılırdı. Köle olması hayatta kalması anlamına geldiğinden ölmesinden daha iyiydi. Çünkü köleliliğin en önemli ve devamlı kaynağını savaş esirleri teşkil eder. Savaşın galipleri, esirleri tasfiye ederken mübadele ve fidyenin dışında, müracaat edilen yöntemlerin başında da öldürme gelmektedir. Bu tasfiyenin bir başka yolu ise köle

statüsüne sokup, öldürmelerini engellemektir¹. Gerçekten de Lâtince servus (köle, hizmetçi) kelimesi “korumak” anlamına gelen “servare”den gelmesi bunun delilidir.

Tevrat’ta kölelikle ilgili olarak dönemin anlayış ve uygulamasını yansıtan bazı pasajlar vardır. Hz. Nuh’un üç oğlundan Ham’ın kardeşleri Sam ve Yafes’e kul olarak cezalandırıldığından bahsedilir². Hz. Yusuf’la ilgili pasajlardan o dönemde yakalanan hırsızın, malını çaldığı kimsenin kölesi haline getirildiği anlaşılmaktadır³. Levililer bölümünde geçen bir ifadeye göre kişinin borcuna mukabil kendisini köle olarak satması da caizdir⁴. Ayrıca alacaklılar, borçlarını ödemededen ölen kimsenin başka malı yoksa çocuklarını köle olarak alabilirler⁵. Çıkış bölümünde ise, bir kimsenin kendi öz kızını köle olarak satabilmesi de mümkündür⁶.

Kâdim dünyanın ekonomisinde kölelik vazgeçilmez bir kurum idi. İsrail de bu müesseseyi uygulayan toplumlar arasına dâhil olmuştur. Romalılar ve Grekler arasında köleleri öldürme ve yakma âdeti vardır. İsrail halkında köleye bir insan gibi muamele eden kişiler de vardı. Köle kendi ırkından olmasa bile İsrail halkından addedilirdi. Yahudi düşüncesinde herkesi kapsayan “eved” kelimesi küçültücü bir anlama gelmiyordu. Aksine Ataların, Hz. Musa’nın, kralların ve Peygamberlerin tavsif edildiği Tanrı’nın kulları (eved) kelimesiyle şereflendirilmişti. Ve bu tabir İsrail topluluğuna atfedilmiştir. Eskiden İsrail toplumunda, sosyal hayatın tüm hizmetleri onurlu kabul edilmiş ve bu hizmetleri ifâ edenler de taltif edilmişti.⁷

Gre ve Roma dünyasındaki köleler üzerindeki sınırsız hâkimiyetin aksine; Yahudilikte kölelerin, sınırlı bir hâkimiyet altında ve çok daha iyi şartlara haiz olduğu dile getirilmektedir.⁸ Konunun aydınlatılması Tanah’ta

¹ İslam Dininin köleliği kaldırmak bağlamında yaptığı devrimler için bkz. AYDIN, M. A.-HAMİDULLAH, M. 2002: “**Köle**” DİA, XXVI, 241-244, Ankara.

² Bkz. Tekvin, 9/20-29

³ Bkz. Tekvin, 44/10.

⁴ Bkz., Levililer, 25/29.

⁵ Bkz. II. Krallar, 4/1-7.

⁶ Bkz., Çıkış, 21/7.

⁷ Bkz. MOORE, G.F. 1965: **Judaism**, II, 135-138, Edinburg; COHEN, A. 1949: **Everyman’s Talmud**, 198-203, New York; BAEC, L. 1936: **The Essence of Judaism**, 203-207, United Kingdom.

⁸ BAEC, L., **The Essence of Judaism**, 207. Kenanlı bir köle ise; sahibinin malıdır ve her zaman için satın alınmıştır. Yuvile senesinde azad olunamaz. Ne var ki bir Kenanlı kölenin dahi yaşamı tamamen sahibinin tekelinde değildir. Şayet bu köle Museviliği kabul edip, sünnet olunursa, ailenin bir ferdi gibi addedilir ve Pesah

kölelik müessesesinin durumunu ele almayı gerekli kılmaktadır.

1. Tanah'ta Kölelik

İbranice'de köle anlamına gelen “ebed” (çoğulu: abadim) çalışmak manasına gelen “bd” kökünden gelen bir türevdir; yâni işçi ve hizmetçi demektir. “Eved” tutulmuş işçi anlamına gelen “sakhir” kelimesinden üç bakımdan ayrılır: “Eved” işinden dolayı ücret almaz; patronunun ailesinden biridir⁹ ve efendisi kölenin üzerinde bazı haklara sahiptir. Meselâ evleneceği kişiyi seçebilir, karısının da sahibi olur¹⁰ ve mülkiyet hakkına sahiptir. Tanah'a göre köleleri (Avedim) 7 ana gruba ayırabiliriz.

a. İbrani Köleler

İbranicede “eved İvri” tabiri Yahudi kökenli köleler için kullanılır. İbraniler mahkeme kararı olmadan veya kendi istekleri haricinde köle olamazlar¹¹.

b. Yabancı Köleler

Yabancı köleler Yahudi olmayan ırklardan oluşur. Tevrat'ta Tanrı Yahudilere “Köleleriniz ve cariyeleriniz çevrenizdeki milletlerden olmalı. Onlardan köle ve cariye satın alacaksınız. Ayrıca aranızda oturan yabancıların çocuklarını, ister ülkenizde doğmuş olsun ister olmasın, satın alacak ve onlara sahip olacaksınız. Onları miras olarak çocuklarınızın bırakacaksınız. Yaşamları boyunca size kölelik edecekler. Ancak bir İsraili kardeşine efendilik etmeyecek, sert davranmayacaksınız.”¹² buyurmuştur.

kurban sunusuna herkes gibi iştirak eder. Tora, kölenin Şabat günü herkes gibi dinlenmesini ve bir kadının uyması gerektiği emirlere uymasını emreder. Bu köle, kölelikten, azad edilmek suretiyle veya efendisinin aynı amaçla bir belge tanzim etmesiyle kurtulabilir. Şayet köle; gözü, dişi vb. gibi bir organında sahibi yüzünden bir zarar görürse, kendiliğinden özgür kılınır. Kenanlı bir köleyi öldürmek cinayettir. Firar etmiş bir köleyi sahibine iade etmek yasaktır. (Tesniye, 23: 16) Her ne kadar Kenanlı bir köle sahibinin malıysa da; “köleye merhametle davranmak, ona kaldıramayacağı ölçüde yüklenmemek ve ona kötü davranmamak, ona uygun yiyecek ve içeceği vermek, onu eylemle veya sözle aşağılamak, ona karşı aşırı ölçüde kızgın bir biçimde davranmamak veya fazla bağışlamak fakat ona sükunetle konuşmak ve şikayetlerine kulak vermek gerekir. (“Şulhan Aruh, Y.D., 267.17) Özgür kılınan Kenanlı bir köle, havuza girme ritüelinin ardından (“tevila yapmak”) Musevi olabilir ve ondan sonra bir Musevi ile evlenebilirdi.

⁹ Krş. Tekvin 24: 2; Levililer 22:11.

¹⁰Bk. Çıkış 21: 4.

¹¹ “Aranızda yaşayan bir kardeşin yoksullaşır, kendini köle olarak satarsa, onu bir köle olarak çalıştırmayacaksınız.” Levililer, 25/39.

¹² Levililer 25: 44-46.

c. Fakirler ve Borçlular

Borcunu ödemeyen birisi kendini alacaklısına köle edebilir.¹³ Ancak bir başka görüşe göre, Levililer 25: 39'daki ifade kendini satan bir fakirle ilgilidir ve köleliği kanuna aykırıdır. Buna rağmen Yahudi tarihinde bu tür olaylar ara sıra da olsa rastlanmaktadır.¹⁴

d. Suçlular

Çaldığını geri ödeyemeyen bir hırsız, çaldığına karşılık köle olarak satılır.¹⁵ Bir hırsızlık suçundan satılan kimse aynı şekilde bir panayırda ya da bir pazarda satılmamalıdır. Tevrat'ta: "Çünkü İsrailoğulları benim kullarımdır; Mısır diyarından çıkardığım kendi kullarımdır; ben Tanrının Rab'im."¹⁶ şeklinde buyrulmuştur.¹⁷

e. Savaş Esirleri

Diğer pasajlardan anlaşıldığı üzere savaş esirleri de köle yapılır¹⁸. Ancak savaş esirleri özel köle olarak hiç kullanılamazlar¹⁹.

f. Kadın Köleler (Cariyeler)

Tevrat'a göre bir baba kızını, ev işleri ve nihâi evlilik için satabilir. Bu durumda o köle statüsü kazanır. Eğer bir adam kızını cariye olarak satarsa, kız erkek köleler gibi özgür bırakılmazdı. Efendisi kızla nişanlanır, sonra kızdan hoşlanmazsa, kızın geri alınmasına izin vermelidir. Efendi cariyesiyle evlilik vadiyle nişanlanıp evlenmezse, onu aldattığı için; yabancılara satması yasaktır. Şayet cariyeyi oğluna nişanlarsa, ona kendi kızı gibi davranmalıdır. Eğer efendi ikinci bir kadınla evlenirse, ilk karısını nafakadan, giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır. Bu üç hakkı ona vermezse, cariye kendiliğinden özgür olur.²⁰

¹³ Bk. Levililer 25:39; Süleymanın Meselleri 22:7.; II. Krallar 4:1; İşaya 50:1; Amos 2:6,8; Nehemya 5:5.

¹⁴ ELON, M. 1964: **Herut ha Perat be-Darkhei Geviyyat Hov ba- Mishpat ha-Ivri**, I-17; COHEN, HAYYIM J. 1972-78: "Slavery", Encyclopedia Judaica; XIV, 1655, Jerusalem.

¹⁵ Çıkış 22: 3.

¹⁶ Levililer 25: 55; Onlara bir insan gibi muamele edilmelidir.

¹⁷ MINOR TRACTATES (Bu kaynak, bundan böyle kısaca M.T. olarak gösterilecektir), ABADIM, 62a (1), 62s (2), 62a (3), (Translated into English with notes, glossary and indices; under the editorship of Rev Dr Abraham Cohen Ma, PH. D., DHL) The Soncino Press 1984, II/7, , London.

¹⁸ Bkz. Sayılar, 31/26-27; Tesniye, 20/10-11.

¹⁹ Bkz. KAUFMANN, Y. 1937: **Toledot I**, 651.

²⁰ Bk. Çıkış 21: 7-11.

g. Kölelerin Çocukları

Tevrat'taki "hizmetçilerinizin çocukları"²¹ ve "evinizde doğanlar"²² ifadesinden kölelerin çocuklarının da köle statüsünde olduğu anlaşılır. Sahibin çocukları gibi kölelerin çocuklarına da temel dini bilgiler vermek efendinin vazifeleri arasındadır.²³ Ancak bu kölenin Museviliği kabul etme şartına bağlıdır.

Köleliğin Kalkması (Azatlık)

Tevrat'ta köle azadıyla ilgili bir hüküm yoktur. Sadece bir yerde, ağır borca girmiş bir Yahudinin borçlarını ödemek maksadıyla kendi kendini satmasından ve onun altı hizmet yılından sonra yedinci yılda serbest olacağından bahsedilmektedir.

Herhangi bir sebeple köle konumuna düşen İbraniler yalnızca altı yıl kölelik yapar, yedincisinde serbest bırakılmalıdırlar.²⁴ Tevrat'ta "Ve hür olarak onu yanından salıverdiğin zaman, onu eli boş salıvermeyeceksin; kendi süründen ve harmanından, ve şarabından ona cömertçe vereceksin; Tanrın Rab sana nasıl bereket verdi ise, ona öyle vereceksin."²⁵ denilmektedir. İbrani kölelerin altı yılın sonunda serbest kalma kuralı kölelerin piyasa değerlerini de etkilemiştir. Eğer bir öküz bir köleyi öldürürse, öküzün sahibi kölenin sahibine otuz birim gümüş ödemek zorundaydı.²⁶ Efendi kölesine ne ödemiş olursa olsun altı yıldan fazla onu tutamaz. Şayet köle serbest kalmayı istemez de sahibinin hizmetinde kalmak isterse, sahibi onun kulağını deler ve böylece o ömür boyu onun kölesi olurdu.²⁷ Eğer bir İbrani köle bir yabancıya satılırsa, hemen ondan alınmalıdır. O zaman kendini yabancından satın alanın kölesi olacak ve "yuvil" yılından sonra da hür kalacaktır.²⁸

²¹ Bk. Çıkış 23:12

²² Tekvin 17:12-13; Levililer 22:11.

²³ Bkz., AGUS: 1956-57, "Tşuvot Geoney Erets Yisrael ve Bael", Horev 12, 212.

²⁴ Bk. Çıkış 21:2; Tesniye 15:12.

²⁵ Tesniye 15:13-14.

²⁶ Bk. Çıkış 21:32.

²⁷ Bk. Çıkış 21:5-6; Tesniye 15:16-17.

²⁸ Bk. Levililer 25:47-54. Bir Yubil yılından ötekine seneler resmi olarak sayılmaktadır. bk. Levililer 25:8. Kadim Yahudilere göre fevkalade Sabatik senedir, her normal yedinci Sabatik yıldan sonraki her 50. yılda kutlanır. O yıl, araziler normal Sabatik yıllardaki gibi dinlenmeye bırakılır, bütün borçlar affedilir, sahiplenilmiş araziler ilk sahiplerine iade edilir ve fakirlik nedeniyle başkalarının yanında hizmetçi olarak çalışmak zorunda olan Yahudiler azat edilirdi. Jübile kelimesi yukarıdaki bölümde geçen İbranice "yubil" kelimesinden gelir. Kelime olarak **koç boynuzu** demektir. Her ellinci yıldaki Keffaret gününde Jübile yılının

İbrani asıllı olup borcu sebebiyle köle olanların köleliğine gelince, borcu ne kadar olursa olsun, yubil'in ilk yılında sonar ermektedir.²⁹ Aynı durum, fakirler için de geçerlidir. O yılda toprağını ve mülkünü geri alır³⁰ ve ailesine gidip ata evine dönebilir.³¹

İbrani asıllı kölelere tanınan bu esnekliğin, İbrani olmayanlara tanınmadığı görülür. Çünkü, yabancıların köleliği süreklidir. Tevrat'ta, "Ve onları kendinizden sonra miras mülk olarak çocuklarınıza bırakacaksınız, daimi kölelerinizi onlardan alacaksınız; fakat kardeşlerinize, İsrail oğullarına, birbirinize sertlikle efendilik etmeyeceksiniz."³² denilmektedir. Aynı kuralın, savaş esirlerine de uygulandığı görülür.

Cariyelerin kölelikten azat olması ise, babaları tarafından hizmetçi olarak satılan kızlar, efendilerinin veya oğullarının, kızı evlilik haklarından mahrum etmesiyle gerçekleşir.³³

Tevrat'a göre, kölelerin ciddi beden hasarlarından dolayı da serbest bırakıldığı görülür. Örneğin, efendi kölesinin dişlerinden birini kırar veya gözlerinden birini oyarsa köle hukuken serbest kalır.³⁴

Tevrat'a Göre Kölelerin Statüsü

Köleler sahiplerinin ailesinden sayılırlar. Bunun için de Şabat³⁵ ile dini bayramların³⁶ hak ve sorumluluklarını taşırlar. Köleler sünnet edilir,³⁷ sahiplerinin mirasçısı da olabilirler.³⁸ Sahiplerinin malı olmalarına rağmen³⁹ kendileri başka mallara sahip olabilirler. Bir köle eğer gücü yeterse, kendisi

geldiğini ilan etmek için boynuzdan yapılmış boru çalınırdı. Kelime Yunancaya "iobelos" olarak, oradan Latinceye "jubilaeus" olarak, oradan da Fransızcaya "jubile" olarak geçip bize kadar gelmiştir. Yubile ne zaman kesintiye uğradı? Asur kralları olan Pul ve Tiglath-pileser'in çıka gelip Reubenilerin, Gaddilerin ve Manasseh kabilesinin yarısını tutsak alıp götürdüğü zaman (kesildi) Bkz. II. Krallar 15:19,29

²⁹ Bk. Levililler 25:41.

³⁰ Bk. Levililler 25:10,13.

³¹ Bk. Levililler 25:41.

³² Levililler 25:46.

³³ Bk. Çıkış 21:11.

³⁴ Bk. Çıkış 21:26-27.

³⁵ Bk. Çıkış 20:10, 23:12.

³⁶ Bk. Tesniye 16:11-14, 12:18

³⁷ Bk. Tekvin 12:44.

³⁸ Bk. Çıkış 12:45; Tekvin 15:3.

³⁹ Bk. Levililer 22:11.

bedelini ödeyerek özgür kalabilir.⁴⁰ Köleyi öldürmenin bedeli; öldüren sahibi de olsa, hür birini öldürmenin cezasıyla aynıdır.⁴¹

Ayrıca borcu karşılığı kendisini satan fakirlerle, bir yabancından kurtarılan kölelere aynen ücretli işçi gibi davranılır.⁴² Sahipleri bunlara karşı acımasız olamaz,⁴³ kötü davranamaz.⁴⁴ Köleler makul bir dereceye kadar cezalandırılabilir ama yaralanamazlar.⁴⁵ Köleye gücünün üstünde yük yüklenmemelidir. Kaçak bir köle sahibine iade edilmemeli ve korunmalıdır.⁴⁶ Bu kural, kanaatimizce kaçak kölelerin efendileri tarafından öldürülmelerinin önüne geçmek için konulmuş olmalıdır. O dönemde komşu ülkelerde buna benzer hükümler yoktu.⁴⁷ Yine Tevrat'a göre bir insanın köle olarak satılmak üzere kaçırılmasının cezası, ölümdür.⁴⁸ Tevrat'taki, "Mısır diyarında köle olduğunuzu, ve Tanrınız Rabbin sizi kurtardığını hatırlayın,⁴⁹ ve şimdi Tanrı'nın kölelerisiniz, O sizi Mısır'dan kurtarmıştı.⁵⁰ ifadesi buna delil olarak gösterilebilir.

Kölelik Kanunlarının Uygulanması

Yeremya'da anlatılanlara göre⁵¹, İbrani kölelerin altı yıl hizmetten sonra serbest bırakılmalarına ilişkin kanun uygulanmıyordu. Kral Sidkiya insanlara İbrani kölelerin yedi yıl sonra serbest bırakılmaları hususundaki bir antlaşmaya sâdik kalmamıştı. Bu sebepten dolayı Tanrının İbranilere hitaben "İbrani köle kardeşlerinizi, yurttaşlarınızı özgür bırakmayarak beni dinlemediniz; işte, sizin için kılıca, vebaya ve kıtlığa azatlık ilân edeceğim; ve bütün dünya ülkeleri arasında öteye beriye atılasınız diye, sizi ele vereceğim."⁵² Ezra⁵³ ve Nehemya'ya göre Babil'den dönen 42360 insanın yanında 7337 kadın ve erkek köle ve 245 (veya 200) müzisyen bulunmaktaydı.

⁴⁰ Bk. Levililer 25:29.

⁴¹ Bk. Çıkış 21:20.

⁴² Bk. Levililer 25:40,53.

⁴³ Bk. Levililer 25:43,46,53.

⁴⁴ Bk. Tesniye 23:17.

⁴⁵ Bk. Çıkış 21:26-27.

⁴⁶ Bk. Tesniye 23:16

⁴⁷ Bk. Krş. I. Krallar 2:39-40.

⁴⁸ Bk. Çıkış 21:16; Tesniye 24:7.

⁴⁹ Bk. Tesniye 15:15.

⁵⁰ Bk. Levililer 25:55.

⁵¹ Bk. Yeremya 34:8-16.

⁵² Yeremya 34:17.

⁵³ Bk. Nehemya 7:67.

2. Talmut'ta Kölelik

Günümüz Dinler Tarihçileri arasında Tevrat'ın gelişinden sonra köleliğin uygulanıp uygulanmadığı hususunda değişik görüşler vardır.⁵⁴ Talmut'ta Rabban Gamaliel'in kölesi Tebi'den sık sık sözedilir.⁵⁵ Yine, Cerrah Tobiah'a ait olup da azad edilen, bir başka köleden de bahsedilir.⁵⁶ Ayrıca amoraik kaynaklarda da kendilerini mecburiyetten dolayı satan insanlar anlatılır.⁵⁷ Tanah'ta olduğu gibi Talmut'ta da bir İbrani köle, yuvil yılından sonra mutlaka bırakılmak olduğu bildirilir.⁵⁸ Buradan İkinci Mabad zamanından sonra köleliğin yalnız yabancılara mahsus olduğu sonucunu çıkarabiliriz.⁵⁹

a. İbrani Köleler

“Eved İvri” yani “İbrani köle” kavramı, çaldığını ödeyemeyen hırsızın ya da borcunu ödeyemeyen fakirin kendisini satmasıyla köle oluşunu ifade eder.⁶⁰ Bu ifadeden bir İbrani kölenin ikinci kez satılamayacağı anlaşılrsa da Mişna'ya göre bunun mümkün olduğu görülür.⁶¹

Bir İbrani köle para karşılığı yahut bir vesikayla elde edilebilir.⁶² Ve o da hürriyetini hizmet yıllarıyla⁶³ yubile ulaşmasıyla⁶⁴ ve para ödemekle⁶⁵ kazanır. İbrani cariye onların üzerinde bir avantaja sahiptir. Bu avantaj cariyenin ergenlik belirtileri başlayınca, kendi hürriyetini kazanması suretiyle gerçekleşir. Nirza usulü kölelik kulağın delinmesiyle gerçekleşir. Ve o da yubilenin girmesiyle yahut efendisinin ölümüyle özgürlüğünü kazanır

⁵⁴ Bkz. COHEN, B. 1966: **Jewish and Roman Law**, I, 159-278, New York; MENDELSON, J. 1949: **Slavery in the Ancient Near East**, Columbia.

⁵⁵ Bkz. M. Berahot 2:7; Pesahim 7:2; Suka 2:1.

⁵⁶ Bkz. M. Roş ha-Şana 1:7.

⁵⁷ Bkz. The Babylon Talmud (Bundan sonra B.T. olarak gösterilecektir.): Gittin 46b-47a; Talmud Yeuşalmi: Gittin 4:9.

⁵⁸ Bkz. B.T., Gittin 65a; Kiduşin 69a; Arahin 29a.

⁵⁹ Bkz., URBACH, E. E. 1964: **The Laws Regarding Slavery as a Source fort he Social History of the Period of the Second Temple**.

⁶⁰ Bkz. B.T., Kiduşin 14b.

⁶¹ Bkz. The Mishnah: Kiduşin 1:2. Bu kaynak, bundan böyle kısaca M. olarak gösterilecektir.

⁶² Bu paragraf B.T., Kiduşin 14b'den alınmıştır.

⁶³ Krş. Çıkış 21:2; Tesniye 15:12.

⁶⁴ Krş. Levililer 25:40.

⁶⁵ Yani tamamladığı hizmetin değerinin daha az olan kendi fiyatını sahibine geri ödeyerek.

Bir İbrani köle gündüz çalışır; gece çalıştırılmaz. Bu konuda R. Yose'nin görüşü, kölenin yaptığı işe bağlı olduğu, genel kabul görmüştür. Rabbilerin ortak görüşü, efendi ona bir boyacı olmasını, kasap olmayı ya da halk için bir fırıncı olmayı öğretmemeli meyanındadır.⁶⁶ Onun görüşü, köle efendiyi helâya taşımamalı veya onun önünde ondan önce hamama elbiseleri götürmemeli yâhut onun için beline kuşak sarmamalı, masaj yapıp, mesh yapmamalı meyanındadır⁶⁷.

Köle efendisi gibi aynı yiyeceği yer, aynı içeceği içer. O efendisiyle karnı tok olsa bile⁶⁸ aynı sofrada oturur. Eğer o yorgun veya hasta ise, efendi onun tembellik vaktini hesaba katmaz.⁶⁹ Eğer köle kaçır ve geri dönerse, efendi o kölenin çalışmadığı zamanı göz önünde bulundurur⁷⁰.

Bir İsraili elbise almak ya da yatak temin etmek (ibate) maksadıyla kendisini köle olarak satamaz. Fakat yaşamını sürdürmek için kendini satabilir⁷¹.

Yahudilerde esir edilip köle olarak satılan bir Yahudinin, satıldığı yerin cemaati tarafından satın alınıp azat edilmesi o cemaatin üzerine bir mükellefiyetti. Bu Yahudi köle satın alınıp azat edilir, giydirilir ve yeterli yolluk verilerek memleketine gönderilirdi.

Köle, kölelik müddetini tamamladığında eliboş gönderilmemelidir. Çünkü Tevrat'ta "Hür olarak onu yanından salıverdiğin zaman, onu eli boş salıvermeyeceksin."⁷² şeklinde bir emir vardır. Talmut alimerinden R. Eleazar b. Azaria'a göre, Eğer ev onun hesabıyla takdis edilmişse, o tam olarak donatılmalıdır. Aksine donatılmaz, der. R. Akiba da, "Her durumda efendi ona 55 zuz'dan daha az vermemelidir. Biz ona köleler, vesikalar ve taşınmaz mülkler⁷³ dışında yanında götürecektir herhangi bir şeyi hediye olarak veririz. Hem erkek hem kadın efendi, bu hediyeleri vermekle yükümlüdür. Ama bir kadın, bir erkek İbrani köle elde edemezken; bir erkek, bir erkek İbrani köle elde edebilir", demektedir⁷⁴.

⁶⁶ Ama köle özel olarak, bu gibi konularda hizmet edebilir.

⁶⁷ M.T. Abadim, II/1.

⁶⁸ Yâni o, aç değildir.

⁶⁹ Yani o bu zamanı kölenin hizmet süresinden düşürür.

⁷⁰ M.T. Abadim, II/2.

⁷¹ M.T. Abadim, II/3.

⁷² Tesniye 15:13.

⁷³ Yani topraktan büyümeyen şeyler; çünkü kutsal metin der ki: "Kendi süründen ve harmanından, ve mâsarandan ona cömertçe vereceksin." Tesniye 15: 14.

⁷⁴ M.T. Abadim, II/4.

Talmud'un küçük risalelerinden Abadim'de, İki köle birlikte satın alınamaz. Kendini satan, firar eden ve paranın ödeyerek hürriyetini elde eden biri refakatinde götürülecek hediyeleri elde edemez⁷⁵.

Bir yahudi kendini gayr-i yahudilere satarsa; akrabaları ve Bet Din onu geri satın almakla mükelleftir. Ama o, bizzat kendi kendisini satın almakla emredilmez. Tanah'ta geçtiği üzere: "satıldıktan sonra fidyesi verilebilir; kardeşlerinden biri onun için fide verebilir."⁷⁶ R. Yişmael ise bu konuda şöyle söyler: Diğerleri onu kurtarmakla emredilirken o kendini fiat ödeyerek kurtarmakla emredilmemeli midir? Eğer sen şu ayeti sorarsan⁷⁷ o zaman o kimse kendisini kurtarmışcasına köleliğe dönmez. Eğer öbürleri onun fidyesini vererek kurtarmışlarsa onun köleliğe dönmemesi de böyledir.⁷⁸ R. Yose ha- Galili ise: "Şayet Bet Din onu satarsa, o köleliğe geri döner."⁷⁹ Ama onun akrabaları onu kurtarırsa bu onun hürriyeti içindir." demektedir. R. Akiba ise der ki: "Şayet Bet Din onu kurtarırsa onun hürriyeti içindir. Fakat akrabaları onu satın alıp kurtarırsa o köleliğe döner."⁸⁰

Çaldığını ödemeyerek köle durumuna düşen kişi, eğer 200 zuz çalmışsa o kölenin değeri⁸¹ 1 maneh'tir.⁸² O tekrar tekrar satılır.⁸³ Şayet o 1 maneh çalmışsa onun değeri 200 zuz'dur ve o satılmamalıdır.⁸⁴ R. Eliezer der ki: Onun satış fiyatı ve hırsızlık yaptığı miktar eşit olmadıkça hiçbir zaman satılmamalıdır. O aynı hırsızlık için tekrar tekrar satılmaz. Ve o kölelikten sonra daha önceden aldığı fidyeye geri döner. Bu R. Meir'in görüşüdür. Aynı konuda R. Yahuda: "O eskiden tuttuğu dereceye (mertebeye) geri dönmez." demektedir⁸⁵. (M.T., Abadim, II/9)

b. İbrani Cariyeler

Köleler için uygulanan genel kanunların çoğu kadınlar için uygulanmaz. Bir kadın kendini satamaz, kadın hırsız çalıp geri veremediği eşyadan dolayı köleleştirilemez ve kadın kölelerin kulakları da delinemez.⁸⁶

⁷⁵ M.T. , Abadim, II/5-6.

⁷⁶ Levililer 25:48.

⁷⁷ Bk. Levililer 25:48.

⁷⁸ Onlara geri ödemek maksadıyla.

⁷⁹ Parayı ödemek için.

⁸⁰ M.T. , Abadim, II/8.

⁸¹ Bir köle olarak.

⁸² 1 maneh = 100 zuz.

⁸³ Her bir zamanda 100 zuz karşılığı.

⁸⁴ Kölenin yarısı satılamayacağından.

⁸⁵ M.T. , Abadim, II/9.

⁸⁶ Bkz. M. Sotah 3:8.

Babası tarafından köle olarak satılacak kızlar on iki yaşından küçük olmak durumundadır.⁸⁷ Baba bunu da ancak başka geçim yolu kalmamışsa yapabilir; İmkana kavuşunca da kızını azad ettirmek durumundadır.⁸⁸

Bir adam kendi kızını bir kölelikten diğerine⁸⁹ veya bir evlilikten diğerine ve bir kölelikten bir evliliğe satabilir. Ama bir evlilikten bir evliliğe satamaz. R. Simon bu hususta: “Hayli az olsa da, o kızını bir kölelikten diğerine satamaz.”, demiştir.⁹⁰

Bir baba kızını sahibiyile nişanlanması şartıyla satarsa, satışı geçerlidir. Ama şart geçersizdir. Çünkü o Tevrat'ta yazılanın üzerine bir şart koşturmuştur.⁹¹ Kim ki Tevrat'ın üzerinde olan bir şart koşarsa, bu geçersizdir.⁹²

Şayet baba ve oğlu cariyeyle nişanlanmak isterlerse, nişanlanma önceliği babanıdır. Eğer çocuk nişanlanmak ister baba da ona bedelini verip geri almak isterse evlât önceliği alır. Zira Tevrat'ta, “Eğer kendisine nişanlanmış olan kız, efendisinin gözünde kötü olursa, o zaman geri satın alınması için bırakacaktır; kendisi ile sadakatsiz davrandı diye onu yabancı kavme satamaz.”⁹³ şeklinde bir hüküm yer almaktadır. Nişanlanma kaidesi fide kaidesinin üzerine öncelik hakkı aldığından; her ikisi de birlikte onunla nişanlanmacmalıdır.⁹⁴

Yine efendi cariyeyi bir başka kardeşle⁹⁵ nişanlayamaz; çünkü, babasının yerini o değil en büyük ağabey alacağı için onunla nişanlanmaktadır. Kendi kardeşinin yerine yengesiyile evlenecek birinin, o kızla nişanlanmasına bir sebep kalmaz. Tevrat'ta da; “Ve eğer oğluna nişanlarsa, onu kızlar hakkındaki usûle göre yapsın.”⁹⁶ buyrulmaktadır. Bu yüzden erkek kardeş dahil değildir.⁹⁷

Eğer o köleliğin altıncı yılının sonunda o kadınla nişanlanırsa; kadın

⁸⁷ Bkz. Çıkış 21:7; M., Ketubot 3:8.

⁸⁸ Bkz. B.T., Kiduşin 18a.

⁸⁹ Eğer ilk sahibi ölür veya serbest bırakırsa, baba kızını ikinci kez satabilir.

⁹⁰ M.T. , Abadim, I/5.

⁹¹ Bk. Çıkış 21:8.

⁹² M.T. , Abadim, I/6.

⁹³ Çıkış 21:8.

⁹⁴ Bir efendi aynı anda (birbiri peşine) iki cariyeyle nişanlanamaz. M.T. , Abadim, I/7.

⁹⁵ Cariyenin efendisinin kardeşi.

⁹⁶ Çıkış 21:9.

⁹⁷ M.T. , Abadim, I/8.

hâlâ onun⁹⁸ mülkiyetinde olsa da, (o kadın) nişanlı sayılır. R. Simon b. Eleazar'ın görüşüne göre de, eğer böyle değilse o kadın nişanlanmış değildir. Bununla birlikte bilgiler, o kadının onun mülkiyetinde olduğu müddetçe⁹⁹ nişanlı olduğunu zirâ, erkeğin onun için başlangıçta para öderken bunun şart koşulduğunu söylerler.¹⁰⁰

Tanah'ın aksine Talmud rabbileri cariyelerle gelişi güzel cinsel ilişkiyi yasaklamıştır. Ancak azat edilip nikahtan sonra cariyelerle cinsel ilişkiye girilebilir¹⁰¹. Mişna azat edilmeyen cariyelerle beraber olmayı zina kabul etmiştir¹⁰² ve yine nikahlanmaksızın cariyesi ile birlikte olan köle sahiplerinin cariyelerine bet din tarafından el konur ve satışa çıkarılırdı. Cariyenin Museviliği benimsemesinden sonra yabancı erkeklerle evlenmesi de yasaktı.

Bir adam kızını satar ve daha sonra gidip bir başkasına nişanlarsa, R. Yose b. Yahuda'ya göre o efendiyle eğlenmiştir. Fakat bilgiler, onun hiçbir şey yapmadığını söylerler.¹⁰³

c. Yabancı Köleler (Eved Kena'ani)

Talmud'a göre yabancı kölelerin edinilmesi para ödeme veya bir antlaşmanın gereğini yerine getirme veya o köleye üç yıl muhalefetsiz sahip olma yoluyla olur.¹⁰⁴ Sonradan bu kurala değiş-tokuş ve cebir de eklenmiştir.¹⁰⁵

Yahudilikte şarap için üzüm toplamak ya da evdeki yemekleri dini kurallara uygun olarak yapılması gibi dini gayelerle Yahudi bir köle ya da cariyeye edinilmesi veya bunların Yahudiliğe girmesine çok önem verilmiştir¹⁰⁶. Tevrat'taki emre binaen bir Yahudi sahip olduğu köleyi sünnet ettirmeli, Sebtte de köle ve cariyeyi çalıştırmamalıdır. Bu hüküm Talmud tarafından da teyit edilmiştir¹⁰⁷: Her Yahudi kölesini sünnet ettirmeli, cariyesini de mikve yaptırarak Yahudiliği öğretmeli ve Yahudilik üzerine yaşamasını emretmelidir. Tevrat'a göre, Musevi olan bir köleyi efendisinin en geç 12 ay içerisinde sünnet ettirmesi bir zorunluluktur. Ancak bazı

⁹⁸ Yâni o kadının bir peruta değerine o erkek için iş yapacak hâlâ zamanı varsa.

⁹⁹ Güneşin batışına kadar.

¹⁰⁰ Bu alış-veriş parası nişanlanma parası olarak da kullanılabilir. M.T., Abadim, I/9.

¹⁰¹ B.T., Avodah .Zarah, 36b; Sanhedrin, 82.

¹⁰² Mişna, Yebamot, 2/8.

¹⁰³ İkinci nişanlanma geçersizdir. M.T., Abadim, I/10.

¹⁰⁴ Bkz. M. Kiduşin 1:3; Baba Batra 3:1.

¹⁰⁵ Bkz. B.T. Kiduşin 22b.

¹⁰⁶ KAHAN-BARON 1975: **Economic History of the Jews**, 270, New York.

¹⁰⁷ B.T., Yevamot, 48b.

Yahudiler kölelerini yabancıya satamayacakları ve sebt günü çalıştıramayacakları nedeniyle, kasten sünnet ettirmiyorlardı.

Bir Ken'ani köle para ödenerek, yazılı bir sözleşmeyle ya da hacizle alınabilir. Ve o da efendisine diğerleri vasıtasıyla ödeyeceği parayla ya da ondan alacağı yazılı bir vesikayla hürriyetine kavuşur. Bu R. Meir'in görüşüdür. Ama Bilgelere göre o, bizzat kendisinin ödeyeceği parayla ya da diğerleri tarafından onun için alınan bir vesikayla hürriyetine kavuşur. İsterse para başkasına ait olsun.¹⁰⁸

Köle, kol bacak gibi uzuvların yokluğundan dolayı azad olur, hükümü mevcuttur. Bir göz, dişler, veya kulağın olmamasıyla, parmaklarının uçlarının ve burnun uç kısmının olmamasıyla, kadında da membrum ya da meme uçlarının yokluğundan dolayı hür olabilir. - R. Simon'a göre ise, sonuncusu (meme uçları) erkek için de geçerlidir.¹⁰⁹

Eğer efendi dişlerinin her ikisini birden çıkarır veya iki gözünü de kör ederse hiçbir tazminat almadan hür olur. Eğer onlar farklı zamanlarda çıkarılmışsa o birinci dişe karşılık özgürlüğünü elde eder; ikincisi için ise mali tazminat elde eder. Şayet efendisi etinin bir kısmını koparır ya da düşmek üzere olan bir dişini çıkarırsa o (köle) hür olmaz.¹¹⁰

Bir İsrailinin kısmen sahip¹¹¹ olduğu bir köle, hür bir adam olarak addedilir.¹¹²

Eğer biri kölesini otuz gün sonra satarsa;¹¹³ R. Meir'e göre, kölenin ilk sahibi bir gün ya da iki gün¹¹⁴ kuralının faydasına hâizdir. Ama ikincisi haiz değildir. R. Yahuda ise; ikincisi de faydaya hâizdir. R. Eliezer'e göre hiçbirisi hâiz değildir, görüşündedir.¹¹⁵

Birisi kölesini İsrail toprağı dışındaki bir gayr-i yahudiye veya bir İsrailiye satarsa ya da bir organ kaybından dolayı hür olursa; köle azad etme

¹⁰⁸ Çünkü her şey Ken'ani kölelenin sahip olduklarıyla malik olur. M.T., Abadim, III/2.

¹⁰⁹ M.T., Abadim, III/3.

¹¹⁰ Çünkü et tekrar büyüyecektir. Köle sıradan bir diş veya bir göz gibi artık yerine büyümeyen kayıplar için hür olur. M.T., Abadim, III/4.

¹¹¹ Diğer kısmının hür olması durumunda.

¹¹² Yani efendisi onu serbest bırakmalıdır. M.T., Abadim, III/5.

¹¹³ Bu anlamsızdır.

¹¹⁴ Sahibin kölesini vurduğu ve onunda bir iki gün yaşadığı, sahibinden ceza almadığı kuralı

¹¹⁵ M.T., Abadim, III/6.

senedini kazanamaz. R. Akiba ise, onun bu senedi elde edeceğini söyler.¹¹⁶

d. Köleliğin Sona Ermesi

Yahudilikte köle ve cariyelerin meseleleriyle Bet Dinler ilgilenerdi. Azat işleminin gerekli belgelerini Bet Din tanzim ederdi. Babil Talmud'u Gittin 10b'ye göre, köle azadında yabancı mahkemelerin verdiği kararlar geçerli kabul edilmemiştir. Mişna, Gittin 45a'ya göre, İsrail'e kaçan veya efendisi tarafından ciddi bir şekilde yaralanan köle hür kabul edilmiş ve sahibine iade edilmesine izin verilmemiştir.

Yahudilerde esir edilip köle olarak satılan bir Yahudinin, satıldığı yerin cemaati tarafından satın alınıp azat edilmesi o cemaatin üzerine bir mükellefiyetti. Bu Yahudi köle satın alınıp azat edilir, giydirilir ve yeterli yolluk verilerek memleketine gönderilirdi.¹¹⁷

d1. İbrani Köleler

Talmut'ta, altı yıl hizmet ya da yubil yılının başlamasıyla serbest bırakılmanın yanında beş yol daha vardır. Köle hizmet etmesi gerekli olan yıl karşılığındaki miktarı ödeyerek kendini kurtarabilir. Örneğin 60 dinara satın alınmışsa ve 4 yıl çalışır 20 dinara kendini azad edebilir.¹¹⁸ Bu para köleye veya sahibine üçüncü bir şahıs tarafından kölenin kurtarılması şartıyla verilir. Bir köle sahibi tarafından yapılan ve kölenin azadını gerektiren bir olaydan sonra serbest olur.¹¹⁹ Sahibi geriye erkek vâris bırakmadan ölmüşse köle serbest olur.¹²⁰ Kölenin kulakları delinmişse, sahibinin ölümüyle, vasiyet ne olursa olsun, serbest kalır.¹²¹ Sahip Yahudi değilse, ölümüyle köle hür olur,¹²² hükmü yer alır.

Eğer ölmek üzere olana biri, “benim falan kölem hürdür.” derse, o zaman; o köle hür olur. Şayet onun için bir azad kağıdına, “dikkat bu (köle) hürdür.” yazmışsa, sonuncu cümle söylenmelidir.¹²³

Nirza ise, kölelikte kalma arzusunu beyan edip, bu ikrarı tekrarlayınca kadar kulağının delinmemesi gerekir.¹²⁴ Tevrat'ta “Fakat

¹¹⁶ M.T., Abadim, III/7.

¹¹⁷ GOITEIN 1964: “The Social Services of the Jewish Community” JSS 26.

¹¹⁸ Bkz. M., Kuduşin 1:2.

¹¹⁹ Bkz. B.T., Kuduşin 16a.

¹²⁰ Bkz.. BT: Kuduşin 17b.

¹²¹ Bkz. M., Kuduşin 1:2; B.T. 17b.

¹²² Bkz. B.T. Kuduşin 17b.

¹²³ Onun hürlüğü açısından. M.T., Abadim, I/4.

¹²⁴ Çünkü o altı yıllık hizmetten sonra serbest kalmayı reddetmişti. Bkz. Tesniye 15:6; Çıkış 21:5.

eğer köle açıkça derse.”¹²⁵ ifadesi mevcuttur. Eğer kölenin hanımı ve çocukları var fakat, efendisinin hanımı ve çocukları yoksa ya da efendinin hanımı ve çocuğu var, kölenin yoksa kulağı delinmemelidir. Bu R. Yişmael’in görüşüdür. R. Akiba’ya göre ise her halükârda kulağı delinmelidir. Delinme işi için makas gibi herhangi bir şey kullanılabilir. Ama emronulan âlet “bız”dır. Tevrat’ta denildiği üzere “Efendisi onun kulağını ‘bız’ ile delmelidir.”¹²⁶ R. Meir’e göre kulağın sadece üstü delinmelidir. Ama R. Yahuda: kulak memesinden de delinebilir, der. Kölenin Beth Din’in huzurunda sadece sağ kulağı delinmelidir. Tevrat’ta denildiği üzere; “Efendisi onu Allah’a (Elohim) yaklaştıracak.”¹²⁷ Hem kapı direği hem de kapıcılık bu pasajda zikredilmektedir. Niçin onlar birlikte zikredilmektedir? Kapı direği kapıcılığa mukayese edilmiştir. Buna göre, kapı direği yukarı doğru dikildiğinde kapı da doğru olmalıdır.¹²⁸

d2. İbrani Cariyeler

Belli bir süre hizmetten sonra veya her durumda yubil’den sonra, para ödeme gibi kurallar kadınlar için de geçerlidir.¹²⁹ Ayrıca kız ergenlik çağına girince ve sahibi ölünce de hür olur.¹³⁰

Bir adam kendi cariyesi için bir boşanma vesikası yazarsa¹³¹ R. Hanina b. Gamaliel o kadının hür olmayacağını söyler. Ama Bilgeler (Sages), o cariyenin hür olduğunu söylerler. Şayet o erkek: “dikkat sen hürsün” derse¹³², bilgelere göre o kadın hür olmaz.¹³³

d3. Yabancı Köleler

Yabancı kölelerin azad edilmeleri hususu, İbrani asıllı olanlardan tamamen farklılık gösterir. Yabancı kölelerin köleliğinin sona ermesi değişik yollarla olur. Azadı değerinin ödenmesi ile olur. Yabancı köle yine sahibinin bir hareketi ile de azad olabilir. Sözle azad etmek olmaz, mahkemenin devreye girmesi gerekir.¹³⁴ Sahibi köleyi ciddi bir şekilde yaralarsa köle serbest olur. Bu yaralama, göz çıkarmak, diş kırmak gibi kalıcı bir sonucu

¹²⁵ Çıkış 21:5. İbr. Söyleyiş, söyleyecek ifadesi, “tekrar tekrar söyle” anlamına gelir.

¹²⁶ Çıkış 21:6.

¹²⁷ Elohim, “hâkimler” olarak anlaşılır.

¹²⁸ M.T., Abadim, III/1.

¹²⁹ Bkz. M. Kiduşin 1:2.

¹³⁰ Bkz. B.T., Kiduşin 17b.

¹³¹ Onu azad etmek yerine.

¹³² O kadına bir vesika vermeksizin.

¹³³ M.T., Abadim, I/3.

¹³⁴ M. Kiduşin 1:3.

olan yaralamalar şeklindedir.¹³⁵ Bu kurallar yabancı köleler için geçerlidir. İbrani kölelere karşı yapılan suçlar, ayrıca hür birine yapılmış gibi muamele görür.¹³⁶ Bir köleye sahibi tarafından tüm mirası bırakılırsa, köle hür olur.¹³⁷ Hür bir kadınla efendisinin izniyle evlenen bir köle de hür sayılır.¹³⁸ Sahibinin kızıyla evlenmek de hür olmanın sık rastlanır bir yoludur.¹³⁹

e. Kölelerin Statüsü

Yahudi şeriatında kölelerin menkul mü yoksa gayr-i menkul mü olduğu hususunda tartışmalar asırlardır boyunca devam etmiştir. Gulak, onların önce toprak gibi gayr-i menkul kabul edildiğini çok sonraları ise, şahsi mala dönüştüğünü iddia eder.¹⁴⁰ Mal edinimi bakımından toprak muamelesi gördülerse de; hırsızlığa tabi olmazlar. Ancak başka bakımlardan menkul gibi işlem görür.¹⁴¹ Köleler ipotek ettirilebilir,¹⁴² sahibinin izniyle onun adına iş görülebilir. Bazı durumlarda kanun onlara hak tanımıştır.¹⁴³ Boşamada taraf olamazlar.¹⁴⁴ Köleler mal sahibi olabilirler¹⁴⁵ ama mallarını kullanma hakkı yoktur.¹⁴⁶ Ancak, sünnet edilmek zorundadırlar.¹⁴⁷

Köleler verdikleri hasardan sorumlu değildir. Ancak hür kalmasından sonra zengin olursa, o zaman köle iken verdiği hasardan sorumlu tutulabilir.¹⁴⁸ Kölenin İsrail toprağında kalmaya hakkı vardır kesinlikle ihraç edilemez.¹⁴⁹ Eğer sahibiyle İsrail dışında ise sahibinin kendisini İsrail'e götürmesi için zorluyabilir veya kendisi kaçabilir. Kaçtığı anda da doğrudan hür olur.¹⁵⁰

¹³⁵ Bkz. B.T. Kiduşin 24b-25a. (Bu kaynak, bundan böyle B. T. biçiminde kısaltılarak gösterilecektir).

¹³⁶ Bkz. M., Baba Kama 8:3.

¹³⁷ Bkz. M., Pe'ah 3:8; B.T. Gittin 8b-9a.

¹³⁸ Bkz. B.T. Gittin 39b-40a.

¹³⁹ Bkz. B.T. Pesahim 113a.

¹⁴⁰ COHEN, HAYYIM J. 1972-78: "Slavery", Encyclopedia Judaica XIV, 1659 , Jerusalem; GULAK 1922: **Yesodei, I**, 35, 38, 92, Berlin.

¹⁴¹ Bkz. M., Baba Kama 4:9; B.T. Baba Batra 150a.

¹⁴² Bkz. M., Gittin 4:4; B.T. Bava Kama 11b.

¹⁴³ Bkz. B.T., Baba Kama 119a; Bava Mezia 96a,99a; K.T, Erubin 7:6.

¹⁴⁴ Bkz. Gittin 23b.

¹⁴⁵ Bkz. M., Arahin 1:2; Şekalim 1:5; Pesahim 8:2; B.T., Pesahim 88b.

¹⁴⁶ Bkz. B.T., Nazir 61b.

¹⁴⁷ Bkz. B.T., Şabat 135b.

¹⁴⁸ Bkz. M., Baba Kama 8:4.

¹⁴⁹ Bkz. M., Gittin 4:6.

¹⁵⁰ Bkz. B.T. Ketubot 110b; Gittin 45a

Bir köle gayr-i yahudiye satılamaz; böyle bir satış akdi kölenin azadını gerektirir ve mahkeme satıcıyı alıcıya satış bedelini ve bunu on katı ceza ödemeye mecbur edebilir.¹⁵¹ Borcundan dolayı kendisini satanlar hariç tüm köleleri sahipleri bir gayr-i yahudi cariye ile evlendirilebilir.¹⁵² Bir baba cariyeyle evlenmekle gayr-i meşru çocuğunu bu durumdan kurtarabilir. Bu durumda cariyenin çocukları doğumla köle olur ve serbest bırakılmalarıyla da hür olur.¹⁵³ İki kişi tarafından müşterek sahip olunan ve biri tarafından azad edilen köle yarım-hür olur. Mahkeme diğer sahibi de köleyi hür bırakması için zorlayabilir.¹⁵⁴

“Hür olarak onu yanından salıverdiğin zaman gözüne güç görünmeyecek; çünkü altı yıl bir gündelikçinin gündeliğinin iki katını sana hizmet etmiştir.”¹⁵⁵ Tevrat’a ait bu ifade kölelere paralı işçilere yüklenen yükün iki katının yüklenebileceği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak işçiler yalnız gündüz çalışır. Ama kölelerin gecede çalışabileceği düşünülür ve bu çocuk yapmak için kölelere kadın verilebileceği manasına gelir.¹⁵⁶ Önceki zamanlardan gelen kölelerin nafaka hakkına sahip olmadıklarına dair kanunlar vardır.¹⁵⁷ Ancak yaygın görüşe göre, kanun kölelerin çok çalıştırılmasına izin verir; ahlâk ise kölelere sahip adil ve merhametli olmayı, köleyi çok zorlamamayı ve ihtiyacı olan yiyecek ve içeceği sağlanmasını öngörür. Eski din büyükleri kölelerine kendi yediği ve içtiği her şeyi verir, yemeği kendilerinden önce onlara servis yaptırırlardı. Kölelere kötü muamele yapılmamalı, zorlanmamaları gerekir. Kanun onların bağırıp çağırması için değil, hizmet için var olduğunu belirtir. “Eğer ben kölelerim benimle konuşmaya geldiğinde onları hâkir görürsem Tanrı hiddetlendiğinde ne yaparım ve bunun hesabını sorunca ne cevap veririm.”¹⁵⁸

SONUÇ

İnsanlık onuruna aykırı bir kurum olmasına rağmen kölelik en kadim dinlerden biri olan Yahudiliğin kutsal metinlerinde yerini almıştır.

Tanah ve Talmut’ta kölelikle ilgili pasajlar ele alındığında Yahudi kökenli kölelerle, Yahudi kökenli olmayanlara farklı hükümler uygulandığı görülmüştür. Köleler İbrani soyundan olanlar ile olmayanlar diye ikiye

¹⁵¹ Bkz. B.T. Gittin 4:6, 44a-45a.

¹⁵² Bkz. B.T., Kiduşin 14b; Keritot 11a.

¹⁵³ Bkz. M., Kiduşin 3:13.

¹⁵⁴ Bkz. M., Gittin 4:5.

¹⁵⁵ Bkz. Tesniye 15:18.

¹⁵⁶ Bkz. B.T., Kiduşin 15a.

¹⁵⁷ Bkz. M., Gittin 1:6; TB., Gittin 12a.

¹⁵⁸ Eyub 31:13-14.

ayrılır. İbrani köleler borçlarını ödeyemedikleri veya sefalete düştükleri için kendilerini satanlardır. Bunlar bedellerini ödeyerek veya altı hizmet yılının sonunda; ayrıca Yubile (elli senede bir genel af)'de özgürlüğüne kavuşabilirler. İbrani olmayanların köleliği ömür boyudur. Efendiler köleyi te'dip edebilir, fakat öldüremezler. Döverken sakatlanan köle hür olur. Yabancı köleler, savaş esirleri, borçlarını ödeyemeyenler, çaldığını ödeyemeyen hırsız ve kölelerin çocuklarından oluşur. Tanah, Yahudilere yabancı milletlerle yapılan savaşlardan elde edilen esirler ve satın alma vasıtasıyla köle elde edilmesini ve çocuklarına miras bırakılmasını emretmiştir. Yabancıya köle satmak yasaklanmıştır Talmud'a göre Yahudiliğe giren bir kölenin Yahudi olmayan birine satılması durumunda, köleyi satan Yahudi, kölenin değerinin 10 katı para cezasına çaptırılır.

Yahudilikte şarap için üzüm toplamak ya da evdeki yemekleri dini kurallara uygun olarak yapılması gibi dini gayelerle Yahudi bir köle ya da cariye edinilmesi veya bunların Yahudiliğe girmesine çok önem verilmiştir. Tevrat'taki emre binaen bir Yahudi sahip olduğu köleyi sünnet ettirmeli, Sebtte de köle ve cariyeyi çalıştırmamalıdır. Bu hüküm Talmud tarafından da teyit edilmiştir: Her Yahudi kölesini sünnet ettirmeli, cariyesini de mikve yaptırarak Yahudiliği öğretmeli ve Yahudilik üzerine yaşamasını emretmelidir. Tevrat'a göre, Musevi olan bir köleyi efendisinin en geç 12 ay içerisinde sünnet ettirmesi bir zorunluluktur. Ancak bazı Yahudiler kölelerini yabancıya satamayacakları ve sebt günü çalıştırmayacakları nedeniyle, kasten sünnet ettirmiyorlardı.

Tanah'ın aksine Talmud rabbileri cariyelerle gelişi güzel cinsel ilişkiyi yasaklamıştır. Ancak azat edilip nikâhtan sonra cariyelerle cinsel ilişkiye girilebilir. Mişna azat edilmeden cariyelerle beraber olmayı zina kabul etmiştir ve yine nikâhlanmaksızın cariyesi ile birlikte olan köle sahiplerinin cariyelerine bet din tarafından el konur ve satışı çıkarılırdı.

Yahudilikte köle ve cariyelerin meseleleriyle Bet Dinler ilgilenerdi. Azat işleminin gerekli belgelerini Bet Din tanzim ederdi. Babil Talmud'u Gittin 10b'ye göre, köle azadında yabancı mahkemelerin verdiği kararlar geçerli kabul edilmemiştir. Mişna, Gittin 45a'ya göre, İsrail'e kaçan veya efendisi tarafından ciddi bir şekilde yaralanan köle hür kabul edilmiş ve sahibine iade edilmesine izin verilmemiştir.

Yahudilerde esir edilip köle olarak satılan bir Yahudi'nin, satıldığı yerin cemaati tarafından satın alınıp azat edilmesi o cemaatin üzerine bir mükellefiyetti. Bu Yahudi köle satın alınıp azat edilir, giydirilirdi ve yeterli yolluk verilerek memleketine gönderilirdi.

KAYNAKÇA

- AGUS 1956-57: “**Tşuvot Geoney Erets Yisrael ve Bael**”, Horev, XII.
- ASLANTAŞ, N. 2002: **Abbasiler ve Fatimiler Döneminde Yahudiler**, İstanbul.
- ASSAF, S. 1939: “**Avedim ve Sahar-avedim Etsel ha-Yahudim**”, Tsiyon, IV.
- AYDIN, M. A-HAMİDULLAH, M. 2002: “**Köle**” DİA, XXVI, Ankara.
- BAEC, L. 1936: **The Essence of Judaism**, United Kingdom.
- COHEN, A. 1949: **Everyman’s Talmud**, New York.
- COHEN, B. 1966: **Jewish and Roman Law**, I, New York.
- COHEN, HAYYİM J. 1972-78: “**Slavery**”, Encyclopedia Judaica; XIV, Jerusalem.
- ELON, M. 1964: **Herut ha Perat be-Darkhei Geviyyat Hov ba- Mishpat ha-Ivri**.
- GOITEIN 1962: “**Slaves and Slavegirls in the Cario Geniza Records**”, Arabica, IX.
- GOITEIN 1964: “**The Social Services of the Jewish Community**” JSS, XXVI.
- GULAK, A. 1922: **Yesodei I**, Berlin.
- KAHAN-BARON 1975: **Economic History of the Jews**, New York.
- KAUFMANN, Y. 1937: **Toledot I**.
- Kitab-ı Mukaddes** 1991: İstanbul.
- MENDELSON, J. 1949: **Slavery in the Ancient Near East**, Columbia.
- MIELZIENER, M. 1894: **The Institution of Slavery Among the Ancient Hebrews**.
- Minor Tractates, Abadim** 1984: (çev., Abraham Cohen) The Soncino Press, London.
- MOORE, G.F. 1965: **Judaism**, II, Edinburg.
- Talmud de Jerusalem**, (çev., Moise Schwah), Paris.
- The Babylonian Talmud** 1978: (ed. Rabbi Epstein), I-XVII, London.
- The Interpreter’s Dictionary of the Bible** 1962: c. I-IV, New York
- The Mishnah** 1992: (çev., Herbert Danby), Oxford.
- URBACH, E. E. 1964: **The Laws Regarding Slavery as a Source for the Social History of the Period of the Second Temple, the Mishnah and Talmud**.
- WACHOLDER 1956: “**The Halakha and the Proselyting of Slaves during the Geonic Era**”, HJ, XVIII.
- ZEITLIN 1962-63: “**Slavery during the Second Common Wealth and Tannaic Period**”, JQR, V.